

РОЗДІЛ I

Теорія та історія педагогіки

УДК 37.018.51 (072)

Ольга Берладин –
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки (м.Луцьк)

Сільська початкова школа в системі освітніх трансформацій (середина XIX – початок XX ст.)

У статті досліджується генеза та сутність сільських початкових шкіл (середина XIX початок XX ст.). Звернення до історико-педагогічної спадщини створення і розвитку початкових освітніх закладів продиктовано вагомістю уроків, які необхідно засвоїти при моделюванні діяльності сучасних початкових шкіл сільської місцевості.

Ключові слова: церковнопарафіяльні школи, земські школи, земська концепція освіти, початкові школи сільської місцевості.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» №911-УШ від 24 грудня 2015р. передбачається «продовження роботи з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів із скороченням їх кількості (орієнтовно на 5 % за рахунок об'єднання малокомплектних шкіл, зміни їх типу та / або ступеня, реорганізації тощо), підвищення наповнюваності класів, груп» [2], пошук нової стратегії розвитку системи освіти, суттєві зміни її пріоритетів у напрямку поєднання традицій, досвіду та інновацій.

Початкова школа в сільській місцевості як один із основних джерел національного і духовного відродження та збереження культурно-історичних традицій українського народу знаходиться серед пріоритетних напрямів розвитку освіти України. Певні проблеми, які виникають на цьому шляху, потребують ретельного аналізу (в тому числі із залученням історичного досвіду) та оновлення концептуальних підходів. Формувати нову систему освіти в Україні неможливо без урахування багатовікової історії, традицій національної школи, аналізу її основних надбань.

Досягти успіху в реформуванні, оптимізації та оновленні початкової школи в сільській місцевості допоможе ґрунтовне вивчення, об'єктивна оцінка, творче осмислення й упровадження кращих надбань української (національної) та зарубіжної початкової освіти при оптимальному поєднанні класичної спадщини минулого і сучасних досягнень наукової думки, передового, перевіреного часом досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія розвитку сільських початкових шкіл означена доробком кількох генерацій визначних українських педагогів, громадських і культурно-освітніх діячів (Б. Веселовський, Г. Васькович, Б. Грінченко, М. Корф, Т. Лубенець, С.Сірополко, С.Русова, Я.Чепіга), науковими розвідками сучасних учених (С.Бричок, Г. Васькович, О.Драч, Н.Калениченко, Я.Корж, З.Онишків, Н. Побірченко, С. Сисоєва, Б.Ступарик, О. Сухомлинська та інші). Методологічні засади дослідження становлять наукові положення, які розкривають науково-теоретичні підходи до розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості (В.Кузь, О.Савченко та ін.).

Вони розширюють і поглиблюють інтерес до педагогічної думки в аспекті просвітницько-педагогічної діяльності, генези системи початкової освіти в сільській місцевості.

Мета статті - здійснити історико-педагогічний аналіз генези початкових шкіл у сільській місцевості в межах означеного часового поля з метою екстраполяції педагогічного досвіду для сучасної педагогічної науки і практики.

Виклад основного матеріалу. Проблема життєдіяльності початкової школи сільської місцевості постійно перебуває в полі зору, стимулюючись, як зовнішніми суперечностями, зумовленими вимогами суспільства до якості освітнього процесу та неможливістю належно забезпечити її в умовах малочисельної школи, так і внутрішніми – потребою учнів у якісній освіті та реальними можливостями щодо її здобуття.

Вивчення досвіду створення шкільної системи початкової освіти потребує особливої уваги. Це період глибоких соціально-економічних зрушень, пристосування до нових товарно-ринкових умов господарювання, оновлення суспільного життя. Вважаємо за доцільне хронологічні межі становлення початкових шкіл розпочинати 1861-м роком – початком ліберальних реформ, які змінили правове становище селян, створили широкий простір для становлення нової моделі господарювання, суспільно-громадської ініціативи та поклали початок освітньому процесу серед простого народу. Саме з цього часу розпочинаються пошуки нових форм організації початкової освіти, робляться перші кроки щодо заміни станової школи всестановою, активізується діяльність органів місцевого самоврядування, яка посприяла зрушенням у шкільній справі, поширюється мережа та з'являються нові типи початкових шкіл. Цей період представлено працями громадських (земських) діячів, видатних педагогів і вчителів (Б. Веселовський, Б. Грінченко, М. Корф, С. Сірополко, Я. Чепіга).

У 1861 р., відповідно до указу Київського митрополита, відкривалися церковнопарафіяльні школи у кожній парафії. Результати теоретичного, історико-педагогічного аналізу наукових джерел дали можливість систематизувати фактологічний матеріал, простежити генезу поглядів різних науковців на роль і місце церковнопарафіяльних шкіл у системі початкової освіти, що уможливило використати досвід цих навчальних закладів для сучасної педагогічної науки та шкільної практики, в тому числі й у діяльності початкових шкіл сільської місцевості.

Як окремих напрямків в історіографічній літературі дореволюційного періоду варто виділити праці прихильників церковнопарафіяльної школи (С. Рачинський, М. Вессель), які вважали, що саме цей тип навчального закладу відповідає потребам і характеру життєдіяльності селянина, забезпечуючи виховання дітей на патріархальних традиціях. Ідеологія їх діяльності та розвиток змісту освіти формувалися Святим Синодом і представниками релігійної педагогіки. Сутність педагогічної системи церковнопарафіяльної школи визначили її ідеологи: К. Победоносцев розробив загальну модель діяльності церковнопарафіяльної школи, визначив її мету та зміст релігійної освіти; С. Миропольський обґрунтував морально-релігійне та духовно-естетичне виховання дітей у церковнопарафіяльних школах [5].

Позитивною тенденцією, на думку науковців [1, 5], було те, що церковнопарафіяльні школи більшою мірою, ніж міністерські, відповідали потребам життя народу, слугували справі задоволення його релігійних, моральних потреб і надавали елементарну освіту значній кількості населення.

Виховний процес у церковнопарафіяльних школах здійснювався спільно з церквою, сім'єю, громадськістю і ґрунтувався на релігійних засадах, загальнолюдських та національних цінностях, через зміст освіти, у позаурочній та позакласній діяльності. За такого підходу вчителі церковнопарафіяльних шкіл використовували широкий спектр форм, методів і засобів виховання учнів, зокрема, роз'яснення, розповідь, бесіду, екскурсію, привчання, заохочення, покарання тощо.

За період своєї діяльності церковнопарафіяльні школи набули значного досвіду з організації освітнього процесу, зокрема на Волині. Волинська губернія другої половини XIX – початку XX століття характеризувалася економічним піднесенням, розвитком виробничих відносин, що формували соціальний запит на освіту населення. Це зумовило зростання кількості початкових шкіл, мережа яких становила 13 типів; найрозповсюдженішими були церковнопарафіяльні (їх нараховувалось 45 різновидів). Досліджено, що церковнопарафіяльні школи на Волині будувались і утримувались за рахунок добродійності поміщиків, священників, громадських товариств, насамперед учительських. Практично в усіх поміщицьких маєтках Волині на початку XX століття діяли церковнопарафіяльні школи, які утримувались на кошти поміщиків. Однак лише 43,3% шкіл мали власні приміщення, 85,7% шкіл – тільки по одній класній кімнаті [1]. Вчителі застосовували прийоми одночасного навчання за системою різновікових відділень, що неоднозначно позначалося на ефективності навчального процесу та якості знань учнів.

Важливими для розуміння сутності діяльності сільських початкових шкіл були тогочасні підручники. Їх розповсюдження для народних шкіл (яке фактично визначало зміст усього навчально-виховного процесу другої половини XIX – початку XX ст.), засвідчує, що більшість існуючих на той час підручників і посібників використовувались у всіх типах початкових навчальних закладів.

Ретроспективний аналіз історико-педагогічних досліджень діяльності церковнопарафіяльних шкіл дає підстави стверджувати, що ці школи відіграли важливу роль у запровадженні початкової освіти, зокрема в сільській місцевості. Головними умовами розширення мережі церковнопарафіяльних шкіл стали демократизація суспільства, викликана реформою 1861 р., поживлення соціально-економічного й культурного життя, розвиток промислового і сільськогосподарського виробництва, які детермінували необхідність розширення освітнього цензу населення, особливо в сільській місцевості [1, 6].

Однак, не зважаючи на зусилля уряду, духовенства і суспільства щодо підвищення рівня та якості навчання у церковнопарафіяльних школах, загальний рівень освіченості був досить низьким, навчання дітей велося російською мовою, яку діти не вживали в повсякденному житті, а вивчення церковнослов'янської – ще більше ускладнювало процес навчання. Водночас, навіть за таких негативних явищ, церковнопарафіяльні школи були важливим елементом народної початкової освіти.

Реформи другої половини XIX століття сприяли також створенню і поширенню земських шкіл. Ціла плеяда вітчизняних педагогів, громадських та культурно-освітніх діячів (Б.Веселовський, М.Драгоманов, М.Корф, С.Русова, С.Сірополко, С.Черкасенко та ін.) краді свої сподівання щодо розвитку українського шкільництва пов'язували з освітньою активністю земств.

Важливим чинником, що забезпечував результативність земської політики в шкільництві, слугувала її теоретична концепція, для якої характерною була відповідність організаційних, змістових та методичних аспектів. Земська концепція розвитку шкільництва знайшла відображення в постановках першого загальноземського з'їзду з питань народної освіти 1911р., яка була спрямована на гармонійне поєднання інтелектуального, естетичного, патріотичного, природоохоронного, фізичного й трудового виховання і ґрунтувалися на передових здобутках сучасної вітчизняної й зарубіжної педагогічної науки [3].

Основи навчально-виховної діяльності земських шкіл розробив М.Корф, створивши також перші методичні посібники і підручники. За сприяння педагога тільки в Олександрівському повіті Катеринославської губернії було відкрито понад 40 навчальних закладів цього типу. Опікувалися земськими школами також Х.Алчевська, Б. Грінченко, Т.Лубинець та інші. Особлива увага вчених спрямовувалася на дослідження культурно-освітньої діяльності земств Катеринославської, Харківської, Полтавської та Чернігівської

губерній, які докладали багато зусиль задля розвитку шкільної і позашкільної освіти та просвітницької діяльності. Науковий пошук й аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що саме земства найбільше вплинули на покращення стану освіти в Україні наприкінці XIX – початку XX століть, оскільки були найбільш ефективною системою місцевого самоврядування [3; 5; 9].

Земські асигнування на школу кожного року збільшувались і, як результат, зростала писемність населення. Так у земських губерніях України у 1897 році середній відсоток письменності становив 21,2, а у неземських – був нижчим за 16,9%. Наприкінці XIX століття в Україні налічувалося 16798 початкових шкіл. Із них міністерських – 5495, земських – 3179, церковнопарафіяльних – 8061, інших відомств – 14, недільних – 49 [6, с. 140].

Земські школи давали дещо ширші знання: крім Закону Божого, діти навчалися читати, писати, рахувати: на уроках пояснювального читання здобували деякі знання з історії, природознавства, географії, вивчення рідного краю, запроваджувалися так звані необов'язкові предмети: гімнастика, ремесла, рукоділля (для дівчат), садівництво, городництво, ручна праця, столярне ремесло, викладання гімнастики, співів, створювалися хори.

Дослідники історії становлення українського шкільництва періоду 1900-1917 рр. [6, 7] відмічають, що на території України в цей час функціонувало понад 20 типів шкіл. Усі навчальні заклади в українських селах були початковими і підпорядковувалися одному з трьох відомств – Духовному (Синоду), Міністерству Народної Освіти чи Земству.

В умовах заборони україномовності навчання передові земства пропагували такі шляхи формування національної ідентичності як специфіка дизайну навчальних закладів, споруджених в українському стилі, введення до шкільного курсу вивчення фольклору, народних ремесел, географії, історії і сучасного становища рідного краю, налагодження тісного зв'язку школи з етнічним середовищем.

Завдання переведення земствами загальної початкової освіти в статус найближчої перспективи уможлиблювалося при вирішенні економічних, культурно-освітніх запитів та матеріальних можливостей населення; пріоритетному фінансуванню народної освіти; налагодженню чіткої освітньої статистики; координації зусиль губернського та повітових земств в освітній справі; об'єднанню провідних інтелектуальних потенцій регіону навколо розбудови земської народної школи; формуванню вчителя нового типу [3]. Цей алгоритм етапів становлення початкової школи не втратив своєї актуальності і може бути інтерпретований при моделюванні діяльності сучасних початкових шкіл сільської місцевості.

На західноукраїнських землях після реформи 1869 року управління шкільництвом передалося світському органу – Крайовій Шкільній Раді (КШР), яка проголосила обов'язковість і безплатність початкової 6-річної освіти, право навчатися рідною мовою, а також дозволила створювати приватні школи різним товариствам та релігійним організаціям [4].

За статистичними даними, у 1909 році в Галичині діяло: 1-класних народних шкіл – 3351; 2-класних – 1204; 3-класних – 20; 4-класних – 337; 5-класних – 127; 6-класних – 53 та 86 виділових (вищих початкових). Із загальної кількості цих шкіл (5178) українських було 2375; польських – 2779 та 24 німецькі [4, с. 145]. Всі державні українські народні школи були сільськими малокласівками, за винятком 4-класної народної школи ім. М. Шашкевича у Львові [4, с.146]. Зміст освіти народних шкіл залежав від їхньої категорії. Так, елементарні школи, що діяли у селах і мали лише один-два класи, навчали дітей писати, читати, рахувати, давали найпростіші відомості про навколишній світ, людину, природу.

У резолюції селянського віча, складеній за участю І. Франка, (Снятин, 1892 р.) серед інших ставилися вимоги про збільшення урядом шкільного фонду за рахунок податкових доходів від алкогольних напоїв; надання громадам права представляти до затвердження

вчителів і розв'язувати питання про мову навчання; скликання конференції народних учителів, кращих наукових педагогічних сил з метою розробки для початкових шкіл навчальних планів і програм, які б ліквідували перевантаження і наблизили школу до життя; організація при кожній школі бібліотек, які, крім учнів обслуговували доросле населення [8, с.184].

Поділ народних шкіл на два типи (вищий - міський і нижчий - сільський або маломістечковий) був запроваджений у 1893 році. В основі цього поділу лежала ідея наближення змісту початкової освіти до школи професійної з метою орієнтації учня на його майбутній фах. Школи нижчого типу, до яких належали одно-, дво-, три- і чотирикласні, були призначені для освіти селянських дітей, основну масу яких становили українці. Тому в нових планах і програмах із природничих наук, географії, лічби, малюнків особливу увагу приділяли формуванню в учнів знань і умінь щодо підготовки ґрунту, насіння, заготівлі кормів, добрив, догляду за худобою, проведення господарських розрахунків, праці на шкільному городі тощо.

Прогресивна українська громадськість, культурно-освітні, економічні товариства та релігійні організації сприяли заснуванню та фінансували приватні українські народні школи. Видаються нові підручники, зокрема, буквар В. Барвінського, І. Бічая, читанки О. Патрицького, О. Левицького, Ю. Романчука, О. Поповича [4, с. 150], із яких учні вивчали грамоту, національні традиції.

Науковий пошук й аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що ефективність педагогічних реформ може бути досягнута насамперед завдяки ініціативі та зусиллям — знизу — активності місцевих громад та їх повноважних представників у органах місцевого самоврядування. Здійснення ретроспективного аналізу реформаційних процесів у освітній сфері впродовж їх становлення дозволяє констатувати, що саме ініціативна участь у них органів самоврядування спільно з учительством і передовою громадськістю виступала їх провідним рушієм.

Звісно, що соціально-історичні тогочасні і сучасні реалії значною мірою відрізняються, проте в багатьох аспектах генезису шкільництва можна віднайти прямі аналогії. Це, передусім, консолідація зусиль усіх прогресивно мислячих, національно свідомих сил навколо розбудови системи освіти як процесу національно-інтегруючого й державотворчого загалом та організації соціокультурного простору початкової школи в сільській місцевості зокрема.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз історико-педагогічних досліджень становлення початкової освіти у другій половині XIX – початку XX століття дає підстави стверджувати, що в працях вітчизняних науковців знайшли відображення комплексні проблеми освітньої політики, ідеї української національної школи, розбудови початкової освіти в сільській місцевості, оригінальність і самобутність української концепції, типів початкової школи, що є важливим і науково вартісним у моделюванні діяльності сучасних початкових шкіл у сільській місцевості. Їх об'єктивний історико-педагогічний аналіз та подальше творче використання результатів із урахуванням нових вимог і можливостей держави дадуть змогу якісно оновити й оптимізувати освітнє соціокультурне середовище сучасної початкової школи сільської місцевості.

У ході історико-педагогічного аналізу досліджуваної проблеми виявлено, що подальшого педагогічного пошуку потребують провідні тенденції розвитку громадської ініціативи в системі освітніх трансформацій початкової школи сільської місцевості.

Джерела та література:

1. Бричок С. Б. Роль церковнопарафіяльних шкіл у розвитку освіти на Волині / С. Б. Бричок // Шлях освіти. – 2000. – № 1. – С.48-51.

2. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/911-19>
3. Корж Я. В. Рух земств за впровадження загальної початкової освіти // Педагогічні науки: Зб.наук.праць СДПІ ім. А. С. Макаренка. – Суми, 1998. – С.3-11.
4. Курляк І. Є. Народне шкільництво у Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / І. Є. Курляк // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С.144- 145.
5. Мармазова О. Г. До питання освіти в Україні / О. Г. Мармазова // Схід. – 1998. – № 5.(22). – С. 40-42.
6. Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933) Текст : навч. посібник / О. В. Сухомлинська та ін., за ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
7. Онишків З. М. Підготовка студентів до роботи в початковій школі сільської місцевості: монографія / З. М. Онишків. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. – 382с.
8. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (Х – поч. ХХ ст.): Нариси / Редколегія: М. Д. Ярмаченко (відп. редактор), Н. П. Калениченко (заст. відп. редактора), С. У. Гончаренко та ін. – К.: Радянська школа, 1991. – 381 с.
9. Сисоева С.О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник / С.О.Сисоева, І.В.Соколова. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.

References

1. Brychok S. B. Rol' tserkovnoparafiial'nykh shkil u rozvytku osvity na Volyni / S.B.Brychok // Shlyakh osvity. – 2000. – № 1. – S.48-51.
2. Zakon Ukrayiny Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/911-19>
3. Korzh Ya. V. Rukh zemstv za vprovadzhennya zahal'noyi pochatkovoyi osvity // Pedahohichni nauky: Zb.nauk.prats' SDPI im. A. S. Makarenka. – Sumy, 1998. – S.3-11.
4. Kurlyak I. Ye. Narodne shkil'nytstvo u Halychyni (druha polovyna KhKh – pochatok KhKh st.) / I.Ye.Kurlyak // Pedahohika i psykholohiya. – 1995. – #1. – S.144- 145.
5. Marmazova O. H. Do pytannya osvity v Ukrayini / O.H.Marmazova // Skhid. – 1998. – # 5.(22). – S. 40-42.
6. Narysy istoriyi ukrayins'koho shkil'nytstva (1905 – 1933) Tekst : navch. posibnyk / O. V. Sukhomlyns'ka ta in., za red. O. V. Sukhomlyns'koyi. – K.: Zapovit, 1996. – 304 s.
7. Onyshkiv Z. M. Pidhotovka studentiv do roboty v pochatkoviy shkoli sil'skoyi mistsevosti: monohrafiya / Z. M. Onyshkiv. – Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan, 2015. – 382s.
8. Rozvytok narodnoyi osvity i pedahohichnoyi dumky na Ukrayini (Kh – poch. KhKh st.): Narisy / Redkolehiya: M. D. Yarmachenko (vidp. redaktor), N. P. Kalenychenko (zast. vidp. redaktora), S. U. Honcharenko ta in. – K.: Radyans'ka shkola, 1991. – 381 s.
9. Sysoyeva S.O. Narisy z istoriyi rozvytku pedahohichnoyi dumky: Navchal'nyy posibnyk / S.O.Sysoyeva, I.V.Sokolova. – K.: Tsentr navchal'noyi literatury, 2003. – 308 s.

Берладин О. Б. Сельская начальная школа в системе образовательных трансформаций (середина ХІХ - начало ХХ в.). В статье исследуется генезис и сущность сельских начальных школ (середина ХІХ - начало ХХ в.). Обращение к историко-педагогическому наследию создания и развития начальных образовательных учреждений продиктовано значимостью уроков, которые необходимо усвоить при моделировании деятельности современных начальных школ в сельской местности. Цель статьи - проанализировать образовательные трансформации в генезисе начальной сельской школы в рамках указанного временного поля и на основании этого определить перспективные возможности использования историко-педагогического опыта в их оптимизации и модернизации. Автор раскрывает роль церковноприходских и земских школ в системе начального образования, что позволяет использовать опыт этих учебных заведений для современной педагогической науки и школьной практики, в том числе и в деятельности начальных школ сельской местности. Ретроспективный анализ историко-педагогических исследований деятельности церковноприходских школ дает основания утверждать, что эти школы сыграли важную роль в становлении

начального образования. Главными условиями расширения сети школ стали демократизация общества, вызванная реформой 1861 г., оживление социально-экономической и культурной жизни, развитие промышленного и сельскохозяйственного производства, которые детерминировали необходимость расширения образовательного ценза населения, особенно в сельской местности. Земские школы давали несколько более широкие знания: кроме Закона Божьего, дети учились читать, писать, считать: на уроках объяснительного чтения получали некоторые знания по истории, естествознанию, географии, изучению родного края; вводились так называемые необязательные предметы: гимнастика, ремесла, рукоделие (для девочек), садоводство, огородничество, ручной труд, столярное ремесло, преподавание гимнастики, пения, создавались хоры. Акцентируется внимание, что прогрессивная украинская общественность, культурно-образовательные, экономические общества и религиозные организации способствовали созданию и финансировали частные украинские народные школы. Анализируются проблемы образовательной политики XIX-начала XX века, развития начального образования в сельской местности, оригинальность и самобытность украинской концепции, типов начальной школы, что является важным и научно ценным в моделировании деятельности современных начальных школ в сельской местности. Их объективный историко-педагогический анализ и дальнейшее творческое использование результатов с учетом новых требований и возможностей государства позволят качественно обновить и оптимизировать образовательную социокультурную среду современной начальной школы сельской местности.

Ключевые слова: церковнопарафиальные школы, земские школы, земская концепция образования, начальные школы сельской местности.

Berladin O. B. Rural Primary School in Educational Transformations (mid XIX - XX centuries). The article examines the genesis and nature of rural primary schools (middle of the nineteenth early twentieth century.). Appeal to the historical heritage and educational establishment and development of educational institutions of primary importance is dictated lessons be learned in modeling of modern primary schools in rural areas. Purpose of the article - to analyze the genesis educational transformation in rural primary schools within the appointed time field and on the basis of this outline promising possibility of using historical and educational experience in optimization and modernization. The author reveals the role and place of the parish and district schools in primary education, enabling to use the experience of these schools for modern pedagogy and school practices, including activities in primary schools in rural areas. Retrospective analysis of historical and educational research activities of parish schools gives reason to believe that these schools played an important role in implementing basic education, particularly in rural areas. The main terms of expanding the network of parish schools were the democratization of society caused by the reform of 1861, the recovery of socio-economic and cultural life, the development of industrial and agricultural production, which determined the need to expand educational qualifications of the population, especially in rural areas. Rural schools were giving somewhat broader knowledge: in addition to the law of God, children were taught to read, write, count. On the reading lessons they were gaining some knowledge of history, science, geography, studying native culture, so-called optional subjects were introduced: gymnastics, crafts, needlework (for girls), gardening, manual labor, joinery, gymnastics, singing. Progressive Ukrainian public, cultural, educational, economic society and religious organizations promoted and funded the establishment of private Ukrainian folk school. The problems of the educational policy of the nineteenth and early twentieth century are analyzed, the development of primary education in rural areas, the originality and identity of Ukrainian concepts, types of primary school, which is important research in modeling of modern primary schools in rural areas. Their objective historical and pedagogical analysis, further creative use of the results of the new requirements and opportunities will enable the state to update and optimize quality educational socio-cultural environment of modern primary school in rural areas.

Keywords: parish schools, rural schools, rural education concept, primary schools in rural areas.

УДК 378.1(477)

Надія Васиньова –
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ)

Закони визначення процесів в середині науки в дослідженні розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні

У статті розглянуто наукові наробки, у яких схарактеризовано групу законів та закономірностей розвитку педагогічної науки, що є основою аналізу розвитку теорії управління вищими навчальними закладами